

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย “โครงการรูปแบบการผลิตข้าวไร่ที่เหมาะสมกับภูมินิเวศน์ภู ภูมิศึกษาชุมชน บ้านหนองจาน ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอุมพาท จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อค้นหาพันธุ์ข้าวไร่ที่เหมาะสมกับนิเวศน์ภู 2) เพื่อศึกษาระบบการผลิตและการบริโภคข้าวของชุมชน 3) เพื่อศึกษาลักษณะนิเวศน์ภูของบ้านหนองจาน 4) เพื่อพัฒนารูปแบบการผลิตข้าวไร่ที่เหมาะสมกับภูมินิเวศน์ภู บ้านหนองจาน และ 5) เพื่อพัฒนาพันธุ์ข้าวไร่ที่เหมาะสมกับลักษณะนิเวศน์ภู ซึ่งกระบวนการวิจัยประกอบด้วย การค้นหาปัญหาของชุมชน การพัฒนาทีมวิจัยการทำความเข้าใจโครงการกับชุมชน การศึกษาและรวบรวมข้อมูล การทดลองปฏิบัติการในแปลงการสรุปผลการวิจัย การสรุปบทเรียน การนำเสนอผลการวิจัยต่อพื้นที่เป้าหมาย และการเผยแพร่ผลการวิจัยสู่สาธารณะ

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

พันธุ์ข้าวที่มีการปลูกในพื้นที่ในปีการผลิต 2549/2550 มี จำนวน 42 สายพันธุ์พันธุ์ที่มีความโดดเด่นคือ ข้าวเหนียวพญาลิมาง ข้าวเหนียวหางปลาไหล ข้าวเหนียวหมื่นล้าน ข้าวเหนียวเผาะแดง มีพันธุ์ข้าวที่เคยปลูกในพื้นที่บ้านหนองจาน จำนวน กว่า 20 สายพันธุ์ เช่น นางโสภา เคยปลูก ข้าว ปลาช่อนน้อย ข้าวหางปลาไหล ข้าวหอมภูพาน

อาหารจากการผลิต ตามฤดูกาลต่างๆ ดังนี้ ฤดูฝน มี 39 ชนิด โดยที่ผักที่มีการปลูกมากที่สุดได้แก่ ตะไคร้ พริก แมงลัก มะละกอ ฤดูหนาว มีทั้งหมด 21 ชนิด ผักที่ปลูกมากที่สุดได้แก่ ต้นหอม หอมแดง 3. กระเทียม 4. พริก ฤดูร้อน มีทั้งหมด 22 ชนิด โดยที่ผักที่ปลูกมากที่สุดได้แก่ ตะไคร้ พริก ข่า มะเขือ การพึ่งพาพืชผัก จากธรรมชาติมีทั้งหมด 32 ชนิด โดยที่ผักที่สามารถหาได้มากที่สุดได้แก่ ผักตบชวา ผักเม็ก ผักกระโดน ผักกะแยง การปลูกข้าวกินเองต่อปี เฉลี่ยครอบครัวละ 1,140 กิโลกรัม (ข้าวเปลือก) โดยมีผู้ที่ไม่ข้าวที่ปลูกไว้บริโภคเอง คิดเป็นร้อยละ 6 คิดเป็นเงินเฉลี่ยครอบครัวละ 1,200 บาทต่อเดือน

สภาพภูมินิเวศน์ บ้านหนองจาน จากการศึกษพบว่าสภาพภูมิประเทศที่เป็นเขาหินปูน สภาพป่าค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ จึงจัดอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 3A มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นน้ำชำ แล้วจึงกลายเป็นต้นน้ำของห้วยต่างๆ ลำห้วยสำคัญได้แก่ ห้วยชำจำปา ห้วยชำแดง ห้วยทับร้าง ห้วยหินกอง โดยจะไหลไปลงลำน้ำพองทั้งหมด และมีแหล่งน้ำชำ คือ หนองจาน สภาพทางกายภาพดิน เป็นดินชุดภูกระดึง มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย ดินลูกรังและดินเหนียวสามารถกักเก็บน้ำได้ดี เหมาะแก่การทำเกษตร

รูปแบบการผลิตข้าวไร่ที่เหมาะสมกับภูมินิเวศน์ภู บ้านหนองจาน มีข้อค้นพบ 4 รูปแบบดังนี้ 1) รูปแบบการปลูกข้าวตามร่องสวนไม้ผล 2) รูปแบบการปลูกข้าวไร่ในพื้นที่นา 3) รูปแบบการปลูกข้าวหมุนเวียนกับพืชไร่ และ 4) รูปแบบการปลูกข้าวไร่ผสมผสานกับพืชผัก